

dr hab. Beata Kosowska-Gąstoł
Instytut Nauk Politycznych
i Stosunków Międzynarodowych
Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych
Uniwersytet Jagielloński

Kraków, 18.04.2019

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pauli Wiśniewskiej
pt. „Koncepcje integracji europejskiej w programach i polityce
partii na poziomie europejskim”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Anny Pacześniak, prof. UW.**

1. Wybór tematu oraz oryginalność problematyki badawczej

Praca została poświęcona rzadko podejmowanemu w polskiej literaturze przedmiotu zagadnieniu „europejskich partii politycznych”. Wspomniane podmioty nieustannie się rozwijają dążąc do wywierania wpływu na proces decyzyjny w Unii Europejskiej. Ewolucja ich struktur, programów oraz roli, jaką odgrywają w systemie politycznym UE, sprawia, że ustalenia poczynione kilkadziesiąt czy kilkanaście lat temu tracą aktualność, co rodzi potrzebę podejmowania na nowo badań nad omawianymi tu podmiotami.

Dokonując wyboru tematu Doktorantka zdecydowała się na analizę pewnego wycinka obszernej problematyki badawczej poświęconej europartiom, a mianowicie koncepcji integracji europejskiej zawartych w programach oraz polityce omawianych organizacji. Wspomniane zagadnienie nie zostało jak dotąd całościowo zbadane. Istnieją wprawdzie pozycje poświęcone poszczególnym europartiom, głównie dwóm największym – chadeckiej oraz socjalistycznej, nie ma natomiast aktualnych opracowań, które w sposób całościowy analizowałoby koncepcje programowe wszystkich europartii. Pewne próby w tym zakresie podejmowane były kilkanaście lat temu, nie obejmują więc szeregu nowych koncepcji. Wszystko to sprawia, że wybór tematyki badawczej należy ocenić jednoznacznie pozytywnie dodając, że prezentowane opracowanie ma charakter oryginalny i przybliża nas do rozwiązania interesującego problemu naukowego, jakim jest rekonstrukcja wypracowanych przez europartie koncepcji integracji europejskiej oraz ukazanie ich ewolucji.

Doktorantka ma oczywiście prawo do własnego określenia przedmiotu badań, niemniej jednak niezrozumiałe jest ograniczenie go do kilku największych ugrupowań prointegracyjnych,

zwłaszcza w kontekście celów, które chce osiągnąć, o czym niżej. Z jednej strony deklaruje przyjęcie prawnej definicji europartii. Tym samym zalicza do tej kategorii dziesięć organizacji, które uzyskały taki status na podstawie rozporządzenia PE i Rady z 22 października 2014 roku (nr 1141/2014) i w 2019 roku figurowały w rejestrze prowadzonym przez urząd ds. europejskich partii i fundacji. Z drugiej strony ogranicza analizę do czterech z nich: Europejskiej Partii Ludowej (EPP), Partii Europejskich Socjalistów (PES), Partii Porozumienia Liberałów i Demokratów na rzecz Europy (ALDE) oraz Europejskiej Partii Zielonych (EGP). Uzasadnia wprowadzenie zawężenia problematyki badawczej tym, że zdecydowała się skoncentrować badania na najbardziej zinstytucjonalizowanych ugrupowaniach (s. 8) oraz, że inne europartie nie przyjmują wspólnych programów wyborczych, a nawet jeśli to robią, to są one enigmatyczne i nie można na ich podstawie dokonać rekonstrukcji koncepcji integracyjnych (s. 8, 33). Wyjaśnienie to jest jednak mało przekonujące. Ugrupowania konserwatywne i eurosceptyczne niejako programowo sprzeciwiają się tworzeniu silnie zinstytucjonalizowanych organizacji stawiając raczej na luźne formy współpracy. Nawet jeśli nie przyjmują wspólnych manifestów wyborczych, to nie oznacza to wcale, że nie wypracowały własnych stanowisk wobec integracji, wręcz przeciwnie, to one stały się podstawą ich współpracy.

Wątpliwości budzi też oparcie analizy wyłącznie na programach wyborczych, które mają specyficzny charakter. Ponadto – jak Doktorantka sama zauważa – nie są wykorzystywane w sposób bezpośredni przez europartie i nie znajdują zastosowania podczas kampanii do PE (s. 63, 156). Ich znaczenie jest więc ograniczone. Warto byłoby włączyć do analizy podstawowe programy będące zbiorami wartości i zasad głoszonych przez poszczególne europartie. Programy takie przyjmowane są w momencie utworzenia partii oraz czasie pewnych przewartościowań ideowych. Przykładowo w przypadku Europejskiej Partii Ludowej są to dokumenty z 1976, 1992 oraz 2012 roku. W każdym z nich znajdziemy obszernie odniesienia do wypracowanych wizji integracji. Uwzględnienie podstawowych programów zasad usunęłoby ograniczenia związane z nieprzyjmowaniem przez niektóre europartie programów wyborczych. Wszak każda z nich dysponuje deklaracją czy innym dokumentem programowym, który stał się podstawą współpracy i w którym wyrażono podzielane wartości i zasady, w tym stosunek do integracji europejskiej oraz różnych jej przejawów.

2. Cele, hipotezy oraz metody badawcze

Praca poprawna pod względem metodologicznym. Zagadnieniu temu poświęcono cały pierwszy rozdział przedstawiając podejścia teoretyczne wykorzystywane do badania europartii oraz prezentując aktualny stan wiedzy na temat tych organizacji. Autorka wykazała się przy tym dobrą znajomością omawianej problematyki oraz literatury przedmiotu przywołując ważniejsze pozycje polsko- i anglojęzyczne. Na pochwałę zasługuje fakt, że sporo uwagi poświęcono konceptualizacji i operacjonalizacji kategorii badawczych. Doktorantka zdefiniowała podstawowe pojęcia wyjaśniając co rozumie przez „europejską partię polityczną”, „program wyborczy” oraz „integrację europejską”, omówiła też główne koncepcje integracji europejskiej, jakie pojawiły się w teorii integracji.

Głównym celem pracy jest analiza koncepcji integracji europejskiej prezentowanych w programach wyborczych europartii oraz zidentyfikowanie kanałów, za pomocą których mogą one oddziaływać na proces decyzyjny UE w celu realizacji głoszonych postulatów. Wspomniana analiza ma służyć uzyskaniu odpowiedzi na pytania dotyczące różnic pomiędzy koncepcjami integracji zawartymi w programach wyborczych; zaprezentowaniu kanałów, za pomocą których europartie mogą realizować swoje koncepcje oraz wskazaniu, która wizja integracji jest najbardziej widoczna w obecnym kształcie UE. Cel został jasno określony, a następnie konsekwentnie realizowany w rozdziale trzecim i czwartym. Wracając do uwag zawartych w poprzednim punkcie należałoby się tu jednak zastanowić czy można odpowiedzieć na pytanie która wizja integracji jest najbardziej widoczna w obecnym kształcie Unii, jeśli analizuje się koncepcje jedynie czterech z dziesięciu europartii?

Prowadzone badania miały służyć weryfikacji lub falsyfikacji trzech hipotez badawczych, które nie wiadomo dlaczego Autorka nazywa tezami. Zgodnie z pierwszą, wszystkie cztery analizowane europartie (EPP, PES, ALDE i EGP) przedstawiają w swoich programach wyborczych federacyjne koncepcje Unii Europejskiej. Hipoteza ta jest poprawnie sformułowana i daje się łatwo zweryfikować na podstawie analizy programów wyborczych. Hipotezy druga i trzecia są zdecydowanie trudniejsze do weryfikacji. Nie jest oczywistym co oznacza i jak zbadać wdrażanie lub niewdrażanie przez europartie wspólnych wizji integracji oraz czy główną przeszkodą są tutaj interesy narodowe, którymi kierują się partie krajowe będące członkami europartii. Doktorantka na podstawie własnych badań oraz literatury przedmiotu uporała się z tymi problemami. Na pochwałę zasługuje duża ostrożność w formułowaniu wniosków. Autorka,

mając świadomość istniejących ograniczeń, w zakończeniu weryfikuje hipotezę pierwszą wskazując przy tym na podobieństwa i różnice w zakresie prezentowanych koncepcji, trafnie zauważa jednak, że na podstawie przeprowadzonych badań nie sposób odpowiedzieć na pytanie o wizję dominującą w obecnym kształcie integracji europejskiej. Znajduje potwierdzenie także dla drugiej i trzeciej hipotezy, przy czym najcenniejsze wydaje się w tym kontekście poczynione na podstawie badań własnych Doktorantki spostrzeżenie na temat dużej autonomii grup politycznych w PE od powiązanych z nimi europartii, co odbiega od relacji pomiędzy partiami krajowymi oraz ich frakcjami w parlamentach narodowych znanych z państw członkowskich.

Prowadzone badania wymagały zastosowania zróżnicowanych metod badawczych, z czym Autorka rozprawy bardzo dobrze sobie poradziła wykorzystując przede wszystkim metodę instytucjonalno-prawną, behawioralną oraz porównawczą. Na uwagę zasługuje także zastosowanie jakościowej analizy treści programów oraz przeprowadzenie wywiadów i obserwacji uczestniczących. We wspomnianej analizie wykorzystano przygotowany przez Doktorantkę klucz kategoryzacyjny, który pozwolił na uporządkowanie prowadzonych rozważań i ułatwił analizę porównawczą programów. Metodologiczna warstwa pracy świadczy niewątpliwie o dobrym przygotowaniu Autorki do prowadzenia badań naukowych.

3. Struktura i zawartość merytoryczna rozprawy

Praca składa się z czterech rozdziałów, które zostały poprawnie wyodrębnione i logicznie ze sobą powiązane. Została także zaopatrzona we wstęp, zakończenie, bibliografię oraz aneks, w którym umieszczono wykorzystane narzędzia badawcze – formularz obserwacji oraz kwestionariusz wywiadu. Rozdział pierwszy został w całości poświęcony omówionym już wyżej kwestiom metodologicznym. Drugi również ma charakter wprowadzający, scharakteryzowano w nim miejsce europartii w systemie politycznym UE. Z punktu widzenia tematu i celu pracy nie jest on niezbędny, niemniej jednak ukazanie kontekstu instytucjonalnego działania europartii przyczyniło się do lepszego zrozumienia omawianych kwestii, z korzyścią dla całości rozprawy. Autorka nie ustrzegła się tu jednak drobnych błędów rzeczowych, które należałoby wyeliminować. Grupa Europejskiej Partii Ludowej – Europejskich Demokratów istniała w latach 1999-2009, a nie jak podano (s. 44) w okresie 1992-1999. I Międzynarodówka Socjalistyczna została powołana do życia w 1864 roku, a nie w 1884 (s. 44). Pierwsza powojenna organizacja partii chadeckich utworzona w 1947 roku nosiła nazwę Nowe Ekipy Międzynarodowe, a nie

Nowa Ekipa Międzynarodowa (s. 43, 44). Nie do końca wiadomo, co Autorka ma na myśli twierdząc (na s. 41), że „W świetle unijnego prawa [partie europejskie] nie są instytucjami, skoro na s. 55 słusznie zauważa, że na podstawie wspomnianego już wyżej rozporządzenia z 2014 roku europartie i eurofundacje zyskały możliwość ubiegania się o europejską osobowość prawną.

Rozdział trzeci stanowi sedno pracy. Na początku zaprezentowano na podstawie literatury założenia ideowe rodziny partii chrześcijańsko-demokratycznych, socjaldemokratycznych, liberalnych i zielonych, aby dalej przejść do analizy programów wyborczych czterech prezentowanych europartii. Przeprowadzono ją w oparciu o kryterium chronologiczno-problemowe. Odwołując się do kolejnych programów wyborczych identyfikowano w nich elementy wchodzące w skład wspomnianego już klucza kategoryzacyjnego. Analiza ma charakter politologiczny i nie budzi wątpliwości. Na szczególne uznanie zasługuje podsumowanie rozdziału, w tym tabela (s. 116-118), w której zestawiono stosunek europartii do badanych kwestii składających się zdaniem Autorki na koncepcje integracji europejskiej. Cały rozdział pozostawia jednak pewien niedosyt i nie chodzi tu tylko o ograniczenie analizy do czterech ugrupowań, ale bardziej oparcie się wyłącznie na programach wyborczych. Doktorantka zresztą sama zdaje się to dostrzegać, gdy na s. 84 odwołuje się do manifestu EPP z 1992 roku, który nie był programem wyborczym.

Warto również zwrócić uwagę, że nawet jeśli nie było dotąd kompleksowej analizy programowej wszystkich omawianych tu europartii to niektóre z nich doczekały się chociażby fragmentarycznych opracowań. Ich uwzględnienie niewątpliwie wzbogaciłoby pracę, a przede wszystkim pozwoliło na skonfrontowanie wyników badań Doktorantki z ustaleniami innych autorów. Warto wskazać chociażby opracowania Kazimierza Kika: *Ideowe barwy jednoczenia Europy. Europejski proces integracyjny w programach i w polityce głównych nurtów politycznych Europy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji im. prof. Edwarda Lipińskiego, Kieleckie Towarzystwo Edukacji Ekonomicznej, Kielce 2005 czy *Socjaldemokratyczne koncepcje integracji Europy*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1990. Nie do końca widać też związki pomiędzy zrekonstruowaną na początku rozdziału myślą polityczną poszczególnych rodzin partyjnych oraz analizą programów wyborczych europartii. Doktorantka w szczególności nie odniosła się do dyskusji naukowej dotyczącej wzajemnych zależności (lub ich braku) pomiędzy obliczem ideowym ugrupowań oraz ich stosunkiem do integracji europejskiej. Warto wspomnieć chociażby opracowania Akeksa

Szczerbiaka i Paula Taggarta; Gary’ego Marksa, Carole J. Wilson i Leonarda Ray; Simona Hiksa i Christophera Lorda czy Nicolò Contiego. Dyskusja ta została częściowo zrelacjonowana w polskiej literaturze przez Krzysztofa Zubę w opracowaniu *Polski eurosceptycyzm i eurorealizm*, Uniwersytet Opolski, Opole 2006.

Naukowego uzasadnienia nie znajduje cezura zamykająca prowadzone rozważania. Doktorantka poddała analizie programy wyborcze przyjmowane przez Kongresy partyjne od pierwszych bezpośrednich wyborów do PE. Włączyła do analizy także programy z 2019 roku, które zostały przyjęte do momentu zakończenia prac nad dysertacją. Mając pełne zrozumienie dla czasowych ograniczeń prowadzenia badań w ramach studiów doktoranckich, należy zaznaczyć, że gdyby rozprawa miała być w jakiegokolwiek formie publikowana, to takie uzasadnienie cezury jest nie do utrzymania. W sytuacji gdy nie wszystkie omawiane tu europartie przyjęły swoje programy wyborcze przed elekcją w 2019 roku do chwili zakończenia prac nad rozprawą, właściwsze byłoby zakończenie analizy na programach z 2014 roku.

W rozdziale czwartym ukazano próby oddziaływania europartii na procesy polityczne zachodzące w UE. Omówiono instytucję tzw. „szczytów” partyjnych, czyli konferencji zrzeszających m. in. głowy państw i szefów rządów z partii krajowych współtworzących daną europartię, współpracę europartii z frakcjami w PE; ich udział w wyłanianiu kandydatów na przewodniczącego Komisji Europejskiej oraz oddziaływanie na politykę wewnętrzną wybranych państw. Rozdział ten – jak rozumiem – miał służyć przede wszystkim weryfikacji drugiej hipotezy badawczej dotyczącej wpływania na proces decyzyjny, aby w ten sposób wdrażać w życie prezentowane koncepcje integracji. Ze względu na złożoność systemu politycznego UE oraz procesu podejmowania decyzji zagadnienie to jest niezwykle skomplikowane i jego całkowite zgłębienie wymagałoby serii analiz poświęconych wywieraniu wpływu na wszystkie organy biorące udział w procesie decyzyjnym, co jest bardzo trudne ze względu na ograniczony dostęp do danych na temat sposobu wypracowywania stanowisk w Radzie Europejskiej, Komisji Europejskiej czy Radzie. Stosunkowo łatwo można zrekonstruować jedynie proces podejmowania decyzji w Parlamencie Europejskim. Na pochwałę zasługuje więc wyodrębnienie przez Doktorantkę kilku wyżej wymienionych obszarów, w których europartie mają większe niż w innych możliwości wpływania na proces decyzyjny i skupienie się na nich. Praca niewątpliwie zyskałaby, gdyby prowadzone badania rozszerzyć na analizę wystąpień parlamentarnych eurodeputowanych związanych z poszczególnymi europartiami, zwłaszcza podczas debat na

tematy związane z kształtem instytucjonalnym UE oraz proponowanymi reformami w tym zakresie.

4. Strona formalna rozprawy oraz dobór bazy źródłowej

Oceniana dysertacja została napisana dobrym językiem, jest ciekawa i łatwa w odbiorze. Prezentowanym treściom nadano odpowiednią formę, właściwie je porządkując i dokumentując. Rozprawie zabrakło jednak ostatecznej edycji tekstu. Zdecydowanego uporządkowania wymagają pojawiające się w pracy nazwy europartii oraz ich skróty, ponieważ można tu zaobserwować dużą niekonsekwencję. Przykładowo nazwa europartii liberalnej ALDE raz rozwijana jest jako Porozumienie Liberalów i Demokratów na rzecz Europy (s. 6), innym razem jako Partia Porozumienia Liberalów i Demokratów na rzecz Europy (s. 6, 61), a nawet Partia Liberalów i Demokratów na rzecz Europy (s. 61). Partia Europejskich Socjalistów (PES) bywa określana jako Partia Europejskich Socjalistów i Demokratów (s. 61). Europejska Partia Zielonych raz określana jest skrótem EGP (s. 6), innym razem EG (s. 59), Partia Europejskiej Lewicy jako PEL (s. 33), EL (s. 59), lub GUE (s. 64). Doktorantka powinna również przywiązywać większą wagę do dat powstania poszczególnych europartii, często bowiem odwołuje się do ich programów przyjętych w czasie kiedy nie jeszcze nie istniały. Pisz na przykład o programach wyborczych ALDE (s. 8) czy PES (s. 22) przyjętych przed pierwszymi bezpośrednimi wyborami w 1979 roku, podczas gdy pierwsza ze wspomnianych organizacji powstała w 2012 roku, a druga w 1992 roku. Organizacji tych nie można utożsamiać z ich poprzedniczkami ze względu na rozmiar współpracy, poziom instytucjonalizacji, czy status prawny.

W pracy znalazły się liczne przypisy, które w większości są poprawnie sporządzone. Pewną niestarannością wykazano się jednak przy dokumentowaniu wykorzystanych materiałów źródłowych. Analizując programy wyborcze Autorka nie zawsze daje w przypisach odesłania do nich, czasem podje tytuł programu nie opatrując go żadną datą, miejscem przyjęcia czy adresem bibliograficznym. Zdarza się to również w przypadku innych dokumentów, przykładem może być przypis 187, w którym przywoływany dokument opisano w bardzo enigmatyczny sposób jako „Dokument z posiedzenia Komisji ds. konstytucyjnych Parlamentu Europejskiego”.

Bibliografia obejmuje ważniejsze pozycje, w tym te wydane w ostatnich latach. Została podzielona na opracowania i materiały źródłowe. Warto byłoby ją uzupełnić choćby o

monografię Adama Kirpszy, *Jak negocjować w Brukseli? Proces podejmowania decyzji w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016 czy pracę pod red. Adama Kirpszy, Pawła Musiałka i Dariusza Stolicznego, *Podsumowanie siódmej kadencji Parlamentu Europejskiego*, AT Wydawnictwo, Kraków 2015, w której można znaleźć m. in. oparte na badaniach ilościowych teksty na temat interesów narodowych w PE, lojalności wobec frakcji oraz interesów narodowych, co mogłoby okazać się przydatne w kontekście weryfikacji trzeciej hipotezy dysertacji. Bibliografia wymaga uporządkowania poprzez wyeliminowanie powtarzających się pozycji oraz uzupełnienie opisów i adresów bibliograficznych materiałów źródłowych (zob. na przykład s. 169).

5. Konkluzja

Reasumując, można stwierdzić, że podjęty w dysertacji temat jest istotny z naukowego punktu widzenia, a przeprowadzone analizy w dużym zakresie nowatorskie. Doktorantka wykazała się dobrym przygotowaniem merytorycznym i metodologicznym do prowadzenia badań z zakresu nauk o polityce. Dobrze zna literaturę na temat integracji europejskiej oraz europejskich partii politycznych i potrafi ją właściwie wykorzystać do projektowania i prowadzenia badań. Przedmiot badań oraz problem badawczy zostały poprawnie sformułowane i należycie osadzone w istniejącym dorobku teoretycznym, analizy przeprowadzone w sposób poprawny, co umożliwiło wyciągnięcie prawidłowych wniosków końcowych. Przedstawione w recenzji uwagi krytyczne częściowo mają charakter polemiczny, a częściowo stanowią wskazówki, które w zamierzeniu mogą pomóc w dalszym rozwoju naukowym Doktorantki oraz zachęcić ją do kontynuowania badań nad koncepcjami integracyjnymi europartii, w tym ich rozszerzenia na partie eurosceptyczne. W mojej opinii posiada ona bowiem niezbędne kompetencje do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej.

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że rozprawa przedstawiona przez panią mgr Paulę Wiśniewską pt. *Koncepcje integracji europejskiej w programach i polityce partii na poziomie europejskim* spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku (z późniejszymi zmianami) o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, zatem wnioskuję o dopuszczenie jej do kolejnego etapu procedury i publicznej obrony.

Beata Karolka-Cyrot